

אוניברסיטת בר-אילן

הבנת מטפורות מילוליות וחזותיות

בקרב ילדים לקויי למידה והקשר ליכולת מילולית ולא

מילולית

אסמא שרקייה-שמליה

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך

בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תשע"ו

רמת גן

עבודה זו נעשתה בהדרכתה של פרופ' נירה משעל

מבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תקציר

השיח היומיומי עשיר בביטויים פיגורטיביים ומטפוריים. למעשה, אין תחום מושגי מופשט כמו רגשות, רעיונות, פעילויות מנטליות וכדומה, שאינו מכיל קבוצה של ביטויים מטפוריים המאירים היבטים שונים שלו. המטפורה היא מרכיב חיוני בתקשורת האנושית ומשחקת תפקיד בעלת ערך רב בתחום החינוך. בשנים האחרונות הפך העיסוק במטפורות מעניין שולי לנושא מרכזי במחקר החינוכי. המטפורות משמשות כמנגנון חשיבה מרכזי במערכת הקוגניטיבית ובפעילויות קוגניטיביות בסיסיות כגון למידה, בניית מושגים, פתרון בעיות ופיתוח החשיבה כאמצעי לגישור בין ידע ישן לחדש (לוי, 1995). רוב המחקרים בחנו את היכולות המטפוריות של ילדים, אולם מחקרים מעטים בלבד בחנו את היכולות המטפוריות של ילדים בעלי לקויות למידה. המחקר הנוכחי מצטרף למחקרים המופיעים בספרות בעשור האחרון, אשר מצביעים על הבדלים באוכלוסיית בעלי לקויות הלמידה בהבנת מטפורות. ממחקרים אלו, עולות עדויות לקיום הבדלים בהבנת מטפורות בקרב אוכלוסיית תלמידים עם לקות למידה (Seidenberg & Bernstien, 1988; Lee & Kamhi, 1990; Mashal & Kasirer, 2011).

למחקר הנוכחי שלוש **שאלות המחקר**: (א) האם ימצאו הבדלים בהבנת מטפורות וויזואליות ומילוליות אצל ילדים לקויי למידה בהשוואה לילדים עם התפתחות תקינה? (ב) האם ימצאו הבדלים בהבנת מטפורות מילוליות של ילדים לקויי למידה עם קושי מילולי בהשוואה לילדים לקויי למידה עם רמה שפתית תקינה אך עם קושי וויזואלי-מרחבי? (ג) האם ימצאו הבדלים בהבנת מטפורות וויזואליות בין שתי הקבוצות של הילדים לקויי הלמידה? (ד) האם קיים קשר בין רמת התפקוד (המילולי או הוויזואלי-מרחבי) לבין ההבנה המטפורית (מילולית או וויזואלית, בהתאמה) בכל הקבוצות?

השערות המחקר הנגזרות משאלות המחקר, הן:

1. ילדים בשתי קבוצות לקות הלמידה (לקויי למידה עם קושי מילולי ולקויי למידה בעלי קושי לא מילולי) יפגינו ביצועים נמוכים באופן משמעותי בהבנת מטפורה מילוליות וויזואליות, בהשוואה לקבוצות התלמידים עם התפתחות תקינה.
2. ילדים לקויי למידה בעלי קושי מילולי יתקשו בהבנת מטפורות מילוליות בהשוואה לקבוצת הילדים לקויי הלמידה בעלי קושי וויזואלי. ולהיפך, ילדים עם קושי וויזואלי יתקשו בהבנת מטפורות וויזואליות בהשוואה לילדים לקויי הלמידה בעלי קושי מילולי.

3. ילדים לקויי למידה בעלי קושי מילולי יתקשו בהבנת מטפורה מילולית יותר מאשר הבנת מטפורה וויזואלית. ולהיפך, ילדים לקויי למידה בעלי קושי וויזואלי יתקשו בהבנת מטפורה וויזואלית יותר מאשר הבנת מטפורה מילולית.

4. ימצא קשר חיובי בין רמת התפקוד (המילולי או הוויזואלי- חזותי) לבין ההבנה המטפורית (מילולית או וויזואלית, בהתאמה).

במחקר הנוכחי השתתפו 80 תלמידים אשר נדגמו מכיתות ה-ו בעלי ממוצע גיל 10-12. מתוכם היו 40 תלמידים עם התפתחות תקינה ו-40 עם לקות למידה שהותאמו במשתני מין וגיל. למטרת המחקר הנוכחי כל הנבדקים עברו תהליך של מיון וסינון בפרוצדורה שהתבססה על מחקרם של (1998) Dimitrovsky et al., ואבן (2000), על בסיס תפקודם במבחן ריי ומבחן בנטון. לאחר מיון התלמידים נבחרו 66 תלמידים אשר התאימו למטרות המחקר וחולקו לשלוש קבוצות:

א. 30 תלמידים עם התפתחות תקינה בעלי ממוצע גיל ($M=11.4$, $SD=0.5$)

ב. 17 תלמידים עם לקות למידה בעלי קושי מילולי בעלי ממוצע גיל ($M=11.31$, $SD=0.62$).

ג. 19 תלמידים עם לקות למידה בעלי קושי בתחום הוויזואלי.

לכל שלושת קבוצות התלמידים הועבר מבחן MTT - Metaphoric Triads Task "מטלת שלשות מטאפוריות" שמטרתו בדיקת הבנת מטפורות אצל ילדים. המבחן מורכב משני חלקים: החלק המילולי שמיועד לבדוק הבנת מטפורות מילוליות, והחלק הוויזואלי שמטרתו לבדוק הבנת מטפורות ויזואליות באמצעות תמונות מצוירות. התוכן בשני החלקים זהה. המבחן הועבר בשני מפגשים כאשר במפגש הראשון הועבר החלק הוויזואלי של המבחן ולאחר שלוש שבועות נערך מפגש שבו הועבר החלק המילולי של המבחן.

בהתייחס לשאלת המחקר הראשונה, האם ימצאו הבדלים בהבנת מטפורות וויזואליות ומילוליות אצל ילדים לקויי למידה בהשוואה לילדים עם התפתחות תקינה, ממצאי המחקר הראו כי קיימים הבדלים בהבנת מטפורות בין קבוצות המחקר של תלמידים עם לקות למידה בהשוואה לתלמידים עם התפתחות תקינה. תלמידים עם התפתחות תקינה הראו ביצועים גבוהים יותר בהבנת מטפורות וויזואליות ומילוליות בהשוואתם לשתי קבוצות התלמידים עם לקות למידה. כמו כן, נמצא כי בקרב קבוצת התלמידים עם התפתחות תקינה הבנת המטפורה המילולית היתה טובה יותר מאשר המטפורה הוויזואלית.

שאלת המחקר השנייה היתה האם ימצאו הבדלים בהבנת מטפורות מילוליות של ילדים לקויי למידה עם קושי מילולי בהשוואה לילדים לקויי למידה עם רמה שפתית תקינה אך עם קושי

וויזואלי-מרחבי. ממצאי המחקר הראו כי תלמידים עם לקות למידה בעלי קושי מילולי התקשו בהבנת מטפורות מילוליות יותר מאשר קבוצת התלמידים עם לקות למידה בעלי קושי בתחום הוויזואלי-מרחבי ומאשר קבוצת התלמידים עם התפתחות תקינה. נוסף לכך, בבדיקת הבנת המטפורה הוויזואלית נמצא כי תפקודם של תלמידים לקויי למידה בעלי קושי בתחום הוויזואלי-מרחבי בהבנת מטפורות וויזואליות היה הנמוך ביותר מאשר שתי הקבוצות.

בהתייחס לשאלת המחקר השלישית, האם קיים קשר מובהק בין רמת התפקוד (המילולי או הוויזואלי-מרחבי) לבין ההבנה המטפורית (מילולית או וויזואלית, בהתאמה) בכל הקבוצות, ממצאי המחקר הראו כי קיים קשר חיובי בין התפקוד המילולי לבין המטפורה המילולית וגם בין התפקוד הוויזואלי-מרחבי לבין המטפורה הוויזואלית.

מסקנות המחקר מאששות את הפער בהבנת השפה הפיגורטיבית בין תלמידים בעלי לקויות למידה לבין תלמידים עם התפתחות תקינה בני גילם. שנית, בקרב קבוצת התלמידים עם התפתחות תקינה קיימת עליונות בהבנת המטפורה המילולית על זאת הוויזואלית. נוסף לכך, תלמידים עם לקות למידה בעלי קושי מילולי מתקשים יותר בהבנת מטפורה מילולית מאשר מטפורה וויזואלית ובמקביל, תלמידים עם לקות למידה בעלי קושי בתחום הוויזואלי-מרחבי מתקשים יותר בהבנת מטפורה וויזואלית מאשר מטפורה מילולית. כמו כן, ככל שרמת היכולת המילולית גבוהה יותר, הבנת המטפורה המילולית תהיה יותר טובה ובמקביל, ככל שרמת היכולת הוויזואלית-מרחבית גבוהה יותר, יכולת הבנת המטפורה הוויזואלית תהיה טובה יותר. ולבסוף, להבנת שפה פיגורטיבית דרוש קודם כל הבנה מילולית ורמה קוגניטיבית תקינה.

המחקר הנוכחי תורם לידע הספרותי בתחום הבנת מטפורות המילולית והוויזואלית בקרב אוכלוסיית תלמידים לקויי למידה הנבדלים בדיספונקציות נוירופסיכולוגיות בהשוואה לקבוצת תלמידים עם התפתחות תקינה. נוסף לכך, יש למחקר חשיבות בהיבטים הקליניים והחינוכיים אשר יכולים להוות בסיס לפתוח תכניות התערבות מותאמות לאוכלוסיית לתלמידים עם לקות למידה.